

EESTI MAAIDEOLOOGE

J. Kuum

SUMMARY: Estonian land philosophers. *The basic concept of land ideology is the formation of relations between land and people and between land and farmers. It also deals with the rational use of land.*

The most outstanding Estonians philosophers of agriculture or land philosophers were Fr. R. Faehlmann, C. R. Jakobson, J. Tõnisson, A. Eisenschmidt, T. Pool, J. Hünerson and K. Liidak. The article gives a short account of their lives and activities.

Ideoloogia on vaadete ja ideede süsteem, mille varal inimesed teadustavad oma suhteid tegelikkusega ja üksteisega, annavad neile hinnangu ja sõnastavad sotsiaalse tegevuse sihid kindla ühiskonnaklassi huvidest ja eesmärkidest lähtudes. Ideoloogia taotleb enamasti kindla ühiskondlik-poliitilise programmi realiseerimist: kas kehtiva ühiskonnakorra säilitamist või selle muutmist.

Maaideoloogia lähtub maa ja inimese, maa ja põllumehe vahekorra kujundamisest ning põllumajandusliku maa ratsionaalsemast kasutamisest.

Eesti silmapaistvamad põllumajandusfilosoofid või maaideoloogid on F. R. Faehlmann, C. R. Jakobson, J. Tõnisson, A. Eisenschmidt, J. Hünerson, T. Pool ja K. Liidak.

Friedrich Robert Faehlmann (1798...1850) sündis Järvamaal Ao mõisa valitseja pojana. Õppis Rakvere elementaar- ja kreiskoolis ning Tartu gümnaasiumis ja ülikoolis. Viimase lõpetas 1827. a. ning arstiteaduslase doktoritöö kaitses 1827. a. lõpus.

Tema oli esimene eesti haritlane, kellest sai rahvaalgustaja-demokraat ja orjuse vastu võitleja. 1820-ndatel aastatel koondus Tartus tema ümber üliõpilaste ringike, kelles kasvas veendumus oma paremad jõud pühendada selleks, et “põlatud eesti rahvast jälle mõnevõrra au sisse tõsta”. Talurahvale selgitati nende orjusliku olukorra põhjusi.

Faehlmanni maailmavaate väljakujunemise aluseks oli eesti talupoja pärisorja elu tege-
likkus, tiheda seose tunnetamine oma rahvaga. Kõik eesrindlikumad Faehlmanni kaasaegsed, kes temast kirjutavad, iseloomustavad teda kui jõulist, geniaalset, õilsat ja tahtekindlat isik-
sust, kes tegutses rahvaalgustaja-demokraadina ning kandis südames armastust oma rahva (eestlaste) vastu. Ta taotles oma maaideoloogiaga talurahva eesmarke ja huvisid, kaitses talu-
poega ja selgitas, kuidas tema peab ebavõrdses süsteemis maal töötama mõisniku meelevalla ja võimu all.

Faehlmanni kui esimese eesti maaideoloogi seisukohad on olnud õpetuseks ja eeskujuks paljudele tema ideelistele järglastele nagu C. R. Jakobson, J. Tõnisson, A. Eisenschmidt, J. Hünerson jt. Faehlmann nõudis, et põllumajanduses kasutatav maa ei kuuluks mitte mõisnikule, vaid eesti talurahvale, sest see on esialgselt nende isaisade oma. See maa on eestlaste isamaa ja oleks õiglane, et talupoeg oma esiisade maa taas päriks. Ettekandes Tartu ülikoolis eesti keele lektori avaloengul (1842) ta ütles: “Kui maa ja eesti rahvas (XIII sajandil) sakslaste poolt alistati, siis oli ristiusu levitamine ainult ettekäändeks; tõeliseks tõukejõuks oli vallutuskiirg. Eestlane tehti orjaks ja see orjus hakkas kehtima kogu ajaloos küll täiesti ennekuulmatult halastamatul kujul.” (Litteraria 5, 1988.)

Kui Faehlmann kutsuti 1837. a. Kaasani ülikooli professori kohale, ei võtnud ta seda vastu ning ütles, et armastab eesti rahvast ja Eestit, tahab nende edenemiseks siia jäädes kaasa aidata.

Faehlmann oli väljapaistev arst, eesti keele arendaja, “Kalevipoja” idee andja jne. (Kuum, 1999).

F. R. Faehlmannile on püstitatud kaks ausammast, üks Tartus Toomemäel (1930. a.) ja teine Eesti Põllumajandusmuuseumis (1999. a.).

Carl Robert Jakobson (1841...1882) sündis Tartus ja kasvas üles Tormas kooliõpetaja perekonnas. Lõpetas 1859. a. Valgas asuva Cimze seminari.

Ta kujunes Eesti ajaloo esimeseks tõeliseks ümberhindajaks oma esinemisega Tartus “Vanemuise” seltsis 1868. a. (6. okt.), kus rääkis eesti rahva valguse-, pimeduse- ja koiduajast (Jakobson, 1991). Toetus siin ka F. R. Faehlmanni seisukohtadele ning ründas ennekuulmatu julgusega baltisakslaste üldkehtivat ajalookäsitlust. Meie esivanemate põllumajandust hindas ta kõrgelt.

Tema sulest ilmus 1869. a. esimene eestikeelne põllumajandusõpik “Teadus ja Seadus põllul”, kus ta ütleb: “Maa, kelle pinnal me kõnnime, on ka ühtlasi meie ema, kes meid kõiki toidab ja kattab, ning lõpmata külluses kõik seda meile annab, mis elu tarvituseks ja saagiks vaja on.

Maa õnnistust tema käest äravõitma ja teda harima, et see õnnistus ennast iga jälle uueneks, see on kõige esmalt põllumehe toimendus; tema amet on, maad seadeldada ja harida, et ta talle lõikust annaks omal aéal.” (Jakobson, 1869.)

C. R. Jakobson oli laia silmaringiga maaideoloog, kes püüdis kasvatada ja õpetada maa-rahvast (Kuum, 1996). Ta valiti Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsi (1873) ja Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi (1875) presidendiks, kus oli kuni surmani (1882). Kui võtame kokku tema poolt põllumeeste seltsides peetud kõnede ja ajalehtedes avaldatud kirjutiste teesid, siis saame Eesti esimese talumajandusliku põllumajanduse arendamise programmi, kus põllutöö on eesti rahva elu põhialus (Kuum, 1987). Selle kaudu peab tõusma rahva jõukus. Talupidamise tähtsamaks haruks on piimakarjapidamine. Karja tuleb paremini sööta, kasvatades selleks põllul ristikut, kesavikki ja söödajuurvilja ning parandades heina- ja karjamaad. Talupidamise kõrvalharudena soovitas Jakobson rajada viljapuuaeda, pidada kodulinde ja sigu. Põllutööliste jaoks tuleb leida võimalusi neile talumaadest oma maatüki eraldamiseks, kuhu nad saaksid luua oma kodu, mitte aga taludel mõisniku eeskujul pidada teoorje. Põllumehe enda kodu peab muutma kaunimaks puude istutamisega õue ümbrusse ja eluhoonete ehitamisega paremate plaanide järgi. Kõige selle teostamiseks peab talupidaja ise olema õige põllumees, kes peab kõiges olema ise mees, hoolitsema oma vaimuharimise eest ja töötama kaasa eesti rahva ühistes asjades, jne.

Põllumajanduse programmi koostamisel lähtus ta nii põllumehe kasvatamisest kui ka põllumajanduslikust tootmisest. Ta muretses (1874) endale Kurgja metsatalu ning hakkas selles põllumeheena elama. Mustas Vändra nõorkuues astus nüüd Kurgja talu peremees põllumehe-talupidajana uude kogukonna omavalitsusse ja seltsidesse ning juhtis seal talupoegi nende võitluses eneste ja ühel hoobil ka kogu eesti rahva parema tuleviku eest. Tema sügav arusaamine talurahva elumuredest ja teoorjusest vabaneva talupoja värskest edasipüüdmise tungist andis talle võimaluse sellises olukorras inimestele tööülesandeid ning elusihete kätte näidata, mis neile olid arusaadavad ja loomulikud. See tema allatulek oma juhitavate ja õpetatavate juurde, nende ellu sissetungimine tegi temast hiilgavate pedagoogi- ja juhiomaduste kõrval ka äravõitmatu võimuga talurahva meeltevaldaja.

Tema Kurgja tallu asutati 1948. aastal C. R. Jakobsoni Talumuuseum ning tema mälestuseks on püstitatud kolm ausammast: Kurgjale (1927), Tormasse (1957) ja Viljandisse (1998).

Jaan Tõnisson (1868...1942 ?) sündis Viljandimaal Vana-Tänassilma Mursi talus ja hukati bolševike poolt, kusjuures surmaaeg ja -koht on teadmata.

J. Tõnissoni “maakultuurat” kokku võttes (Kruus, 1921) saame H. Kruusi järgi enam-vähem kindlakujulise kava, millel on järgmised alusvõited. Rahvusideoloogia ühiskondlikuks keskkohaks peab olema talupoeg. Talupoja väärtus rahvuse seisukohalt seisneb selles, et tema kaudu rahvus püsib ühenduses maaga. Ühendus maaga on aga rahvuse eluküsimus. Eesti rahvusele on maaga ühenduses püsimine eriti tähtis tema geograafilise asendi tõttu. Talupoeg, olles rahvusliku elu aluseks, peaks olema lähtekohaks ka rahvusliku kultuuri ideaali loomisel. Talupoeglik kultuuriideaal olgu universaalseks kriteeriumiks, mille alla peab käima meie noorsookasvatus, kunst, kirjandus, teadus, meie ühiskondlik-poliitilised püüded jne. Talupoeg rahvuse tähtsama kihina peab kõigis suhetes arenema, kasvama, iseäranis aga majanduslikult ja koguseliselt suurenema. Maaideoloogina järgib J. Tõnisson suures osas C. R. Jakobsoni sellelaadseid põhimõtteid.

Ta lõpetas (1892) Tartu ülikooli õigusteaduskonna *can. jur.* kraadiga, andis välja (1896...1935) ajalehte “Postimees”, oli (1898...1918) Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi president, mitmel korral riigivanem, minister jne. Ta oli eesti rahvusluse ideoloogia loojaid, õhutas väärtustama eestlust ning tuginema oma jõule, võideldes venestamise ja saksastamise vastu.

Maaideoloogina rõhutab J. Tõnisson, et “eestlane ilma maata tundub nagu midagi loomuvastast. Iga eestlase hinge põhjas tundub tung oma maa pääl peremees olla” (Tõnisson, 1908).

J. Tõnisson pooldab väikepõllumajandamist (talu), sest “suurpõllumajandamine on ikka ainult sääl võimalik, kus kultura veel madalal järjel on. Kultura tõusmisega jääb suurpõllumajandamine väikepõllumajandamisele alla”. Kuid seejuures on nõudeks, et “üksik põllumees mitte rohkem maad oma alla ei kisu, kui tema põhjalikult ära harida suudab” (Tõnisson, 1908).

Ta nõuab põllumajanduse intensiivsemaks ja maaharimise põhjalikumaks muutmist. Tema initsiatiivil kutsuti kokku põllumajanduse kongress (Veitman, 1933), kus peapõhimõtteks oli põllumajanduse intensiivsemaks muutmine, ühistegevuse laiendamine ning selle rakendamine taludes, põllumajandusliku hariduse andmine kursuste, põllutöökoolide jne. abil.

Kongressil oli esindatud 23 põllumeeste seltsi 40 saadikuga. J. Tõnisson oli (1928) Tartu ülikooli audoktor ja ühistegevuse prof. (1935...1939).

Aleksander Eisenschmidt (1876...1914) sündis Tartumaal Rõngu kihelkonnas Uderna vallas Käärdi talus. Üldhariduse sai Tartu reaalkoolis, põllumajandusliku erihariduse Kastre mõisas ja Königsbergi ülikoolis, mille lõpetas 1906. aastal agronoomiakandidaadi kraadiga. Tema on meil esimene agronoomiharidusega maaideoloog. Oli ajakirja “Põllutööleht” asutaja ja vastutav toimetaja (1907...1910). Ta on teerajajaks põllumajanduslike uurimuste alal Eestis. Tartumaa taludes sooritatud uurimuste põhjal kirjutas töö “Der Kleingrundbesitz der Kreises Dorpat” (Tartu, 1910), mille eest omandas Königsbergi ülikoolis filosoofiadoktori kraadi (1911). Nimetatud uurimistöö ilmus hiljem ka eesti keeles pealkirja all “Väikepõllumajandamine Tartu maakonnas” (Eisenschmidt, 1912a), mis on esimene ulatuslik uurimus siinsest talumajandusest.

Sellise uurimuse vajalikkusele juhtis tähelepanu tookordne Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi esimees J. Tõnisson ning tegi (1906) A. Eisenschmidtile ettepaneku koguda Eesti väikepõllumajandamise (talude) kohta vajalikke arvulisi andmeid, et saadud tulemuste alusel töötada välja talupidamise uued ja ökonoomsemad majandamisviisid.

Talumajandite uurimus näitas nendes veel üsna madalat tootmistaset. Selle parandamiseks kirjutas A. Eisenschmidt oma uurimustest kokkuvõtliku raamatu (Eisenschmidt, 1912b), milles antud õpetused võimaldasid hoopis ökonoomsemat põllumajandustootmist. Raamatus annab ta põllumajanduse arendamise programmi, mis erineb C. R. Jakobsoni omast detailsema töötuluse ja üksikasjalikumate agronoomiliste juhiste esitamise poolest. A. Eisenschmidt soovitas sügavamat ja ratsionaalsemat mullaharimist ning selleks otstarbekamaid harimisriistu, samuti tugevamat väetust, kusjuures laudasõnnikule lisaks antakse mineraalväetisi, põllul ja rohumaal maaparandust, põllul parema seemne ja aretussortide kasutamist, karja suurendamist, söödajuurvilja ulatuslikku kasvatamist jne. Tema programmis on väga tähtsal kohal ühistegevus, mis peab igakülgset laienema. Samuti on väga hinnatav hoogne kutsealane õpetamine rohkeil põllumajanduslikel kursustel, põllutöökoolides ja põllumajanduslikus ajakirjanduses.

Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi juurde rajatud kaubandusosakonnast kasvas välja (1909) A. Eisenschmidt poolt juhitud Tartu Eesti Majanduse Ühisus, mis muretses põllumeestele ilma suurema vahekasuta vajalikke kaupu, nagu põllutööriistu ja -masinaid, mineraalväetisi jm. See oli üle-eestilise tegevusega ning esimene ja kõige suurema käibega majandusühisus, mille tegevus kestis kogu Eesti Vabariigi esimese iseseisvuse ning kelle järglasena praegu töötab ETK (Kuum, 1989).

A. Eisenschmidt sai õnnetult surma oma talu kruusaaugus, kus ta koos 71-aastase isa ja 4-aastase pojaga jäi kaldavaringu alla.

Tema mälestuseks püstitati 15. surma-aastapäeval Tartus Peetri kalmistul (Ema-jõe-poolses osas Puiestee t.) 1929. a. hauale mälestusmärk. 1989. aastal asetati Elva lähedal asuvasse Käärdi tallu mälestuskivi ja Tartus tema endise Kangro talu (Maarjamõisa kopsuhaigla) elamu seinale mälestustahvel.

Jaan Hünerson (1882...1942) sündis Pärnumaal Karksi valla Viira metsavahi talus. Hariduse sai ta Tartu reaalkoolis ja Saksamaal Bonnias asuvas Poppelsdorfi põllumajanduse akadeemias, mille lõpetas 1912 agronoomia, maaparanduse ja ühistegevuse erialal ja omandas agronoomiakandidaadi (*cand. agr.*) kraadi.

Ta oli vilgas sulamees ja avaldas juba üliõpilasena pikema kirjutise ühistegevusest “Põllutöölehes” (Hünerson, 1907). Olles “Põllutöölehe” (1911...1918) ja “Põllumehe”

(1920...1940) toimetajaks, sai temast meie põllumajanduslikule kirjandusele alusepanija (Kuum, 1990).

J. Hünerson on meie tähtsamaid ühistegevuse mõtte algatajaid ning maanaiste ja maanoorte organiseerijaid, ta pani naised kodumajandusküsimuste lahendamisel aktiivselt kaasa lööma. Tema kavade kohaselt tegutses Eestis 1940. a. 568 maa- ja perenaiste seltsi üle 40 000 liikmega ja Eesti Maanaiste Kesksekselts (1920...1940). J. Hünerson ütles, et maanaiste põlve parandamisel on suur rahvamajanduslik tagapõhi: maanaine on kõige parem ema ja talu kõige kaunim kodu.

Ta oli C. R. Jakobsoni ja A. Eisenschmidti ideede austaja ja nende poolelijäänud töö jätkaja.

J. Hünerson oli meie ühistegevuse ideoloog ja edasiarendaja ning põllumajandusliku ühistegevuse süstemaatiline organiseerija ja selle ajakohase juhtimise ning järelevalve väljaarendaja.

Ta on Ühistegevuse Instituudi asutajaid (1930) Tartus, kus üheaastase õppeaja jooksul valmistati ette ühistegevuse rakendajaid eriteadlasi. Samuti asutas ta Eesti Põllumeeste Kesksekseltsi poolt väljaantava ajakirja "Ühisjõud" (1928...1940). Kõige selle tulemusel tegutses Eestis kokku 2867 ühistegelikku organisatsiooni, mille hulgas oli 440 piimaühingut, 786 masinaühingut viljapeksuks, 127 kartuliühingut, 916 turbaühingut jne.

Märkimisväärne on ka see, et J. Hünerson oli Eesti skautide ja kristlike noormeeste organiseerijaks ning ta valiti Skautsõprade Liidu esimeheks.

Tartu Ülikool valis 1932. a. oma 300. a. juubeli puhul J. Hünersoni audoktoriks (*dr. phil. h. c.*).

Ta arreteeriti 1941 bolševike poolt ja viidi Sverdlovski oblasti Severo-Uraliski vangilaagrisse, kus 1942 maha lasti.

J. Hünersoni mälestuseks asetati majale Tartus (A. Lätte tn. 32), kus ta elas, marmorplaat (1990. a.). Samal aastal tähistati ka tema sünnitalu mälestuskiviga.

Theodor Pool (1890...1942) oli õpetatud agronoom, põllumajandusteadlane, kes sündis ja veetis lapsepõlve Tori vallas, oma isa Piistaoja talus. Põllumajandusliku kõrghariduse omandas Riia Polütehnilises Instituudis, mille lõpetas 1914. a. õpetatud agronoomi I järgu diplomiga.

Eesti talusid ja talurahvast õppis lähemalt tundma 1913. ja 1914. aasta suvel, kui toimus eesti maakarja uurimine.

Eesti Asutava Kogu valimistel (1919) oli T. Pool Eesti Tööerakonna kandidaatide nimekirjas ning ta valiti Asutava Kogu liikmeks.

Ta on olnud Asutava Kogu liige (1919), põllutööminister (1919...1921); Riigikogu (1920...1929), Põllutöökoja (1932...1940) ja Riigi Majandusnõukogu (1935...1938) liige, maaseaduse (1919) põhiautor ja põllutööministrina maareformi rakendaja, Eesti agronoomilise nõuandeteenistuse rajaja, Eesti fosforiidikaevandamise algatajaid ja mõnda aega osauhingu "Eesti Vosvoriit" tegevjuhataja, Eesti Hollandi-Friisi Karja Kasvatajate Seltsi (1920...1940) asutaja ja esimees jne. (Oll, 1990). T. Pool luges Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna üliõpilastele 1940. a. õppeülesande korras talutööde ratsionaliseerimist.

Kui Asutav Kogu 1919. a. kokku tuli, siis moodustati esimene parlamentaarne valitsus Eestis, kus T. Pool oli põllutööminister.

T. Pool pidas ainuõigeks mõisate tükeldamist ja nende andmist asundustaludena eesti rahva kätte. Tema oli kõige tähtsam maareformi aluste – maaseaduse – väljatöötaja ja ellurakendaja (Karelson, 1990).

Asutava Kogu poolt võeti 10. okt. 1919. a. vastu maaseadus (RT 1919, nr. 79/80), mille alusel võõrandati riigi omandiks seaduse jõustumisel (25. X 1919. a.) kõik Eesti Vabariigis olevad mõisad ja maad, mis olid tähendatud Balti Eraseaduses (BES § 597), ühes kõigi nende pärandistega ja kõlbliku põllumajandusliku inventariga.

T. Pool kirjutas põllutööministrina raamatu "Mida peab iga kodanik maauuendusest ja selle elluviimisest teadma" (Pool, 1921), milles annab tähtsamad põhimõtted maareformi (maauuenduse) teostamiseks. Selles ta märgib, et "esimene ja tähtsam põhjus, mispärast Asutav Kogu maauuendamisele asus, oli soov Eestis valitsevat maanälga kustutada". Üle poole kogu maast oli võõraste isikute kätte koondunud, rahvas ise, endine maa peremees, väe-

võimuga sellest lahti kangutatud. “Maanälja kustutamine, maa andmine tagasi maa otsekoheste harijate kätte, ühtlasi ajaloolise ülekohtu heakstege mine, see on maauenduse esimeseks ülesandeks.” Seoses tooduga toimus senise maa peremehe, kohaliku aadli poliitiliselt kahju tuks tegemine. Viimane on Eesti riigile ja rahvale alati vaenulik olnud. Aadel ei olnud häda ohtlik ainult Eesti riigi rajamisel, vaid tema ülemvõimu püsimine oleks olnud ohtlik Eestile ka tulevikus. Teiselt poolt oleks mõisate püsimisega seotud koloniseerimise oht.

“Mõisate tükeldamisega kõrvaldame nende võrgu, hävitame koloniseerimise ohu ning ühtlasi loome uue arvurikka väikepõllupidajate kihi, kes on Eesti riigi iseseisvusega seotud ja seega temale võimsa toe ja selgroo moodustab,” ütleb T. Pool.

Üleminekuga suurpõllupidamisest väikepõllupidamisele suureneb rahvamajanduses loodavate väärtuste hulk. Väikepõllupidamine võimaldab võrreldes suurpõllupidamisega hoopis paremat maa kasutamist. Lõpuks parandab iseseisvate põllumeeste juurdetulek nii otseselt kui kaudselt kõige vaesemate rahvakihtide majanduslikku olukorda.

Enne maareformi oli Eestis 1149 mõisat, kelle käes oli 58% maast, ja 51 640 talu, kelle käes oli kõigest 42% maast. Maareformi tulemusel suurenes talude arv rohkem kui 56 000 võrra, nii et 1939. a. põllumajandusloendusel tõusis nende arv 140 000-le.

T. Pool küüditati 1941. a. ja tapeti Siberis 1942. a.

Tema elamu Piistaojal tähistati 1989. a. bareljeefi-memoriaaltahvliga.

Kaarel Liidak (a-ni 1936 Karl Liideman) (1889...1945), agronoom-põllumajandusteadlane, sündis Sindi kalevivabriku tööliste perekonnas. Tema vanemad pärinesid aga talurahva hulgast. Põllumajandusliku erihariduse sai Moskva Põllumajanduse Instituudis (1923. aastast Timirjazevi-nim. Põllumajandusakadeemia), mille lõpetas aastal 1917.

K. Liidak on maaideoloogina laiahaardeline, käsitledes eesti rahvusküsimusi, põllumeest, maakodu, agraarprogrammi ja turustamist, lähtudes sügavast patriotismist ning armastusest maa ja eesti rahva vastu. Ta soovis, et eesti rahvast kasvaks omapärane eesti kultuurpuu *species Quercus eesticus* (Liidak, 1994) ning väitis, et eestlus püsib vaid niikaua, kui Eesti maa on põllumehe käes. Tagasivõetud maa ei tohi minna välismaalaste kätte.

K. Liidaku maaideoloogia põhjal ei sobi Eestisse suurmajandid ehk mõisad, vaid väikemajandid ehk talud (Liidak, 1939). Need olgu mitte väga väikesed (nn. popsikohad), aga ka mitte väga suured (asundustalude ülempiir oli 50 ha). Kuigi varem domineerisid siin mõisad oma uhkete häärberitega, siis 1938. a. oli 140 000 talu. Olgugi et taludel oli veel palju agraar-kultuurilisi puudusi, valitses edasirühkimise joon kõikjal (Liidak, 1938). Talu väikemajandina võimaldab rajada parema kodu ning loob paremad tingimused laste kasvatamiseks. Kodu talus süvendab vanavanemate, vanemate ja laste järjepidevust, kuna lapsed õpivad varakult tundma vanemate elu ja tööd ning selles ka osalema (vt. “Agraarteadus”, 1990, nr. 1, lk. 104...105). Talus on inimese töö ja elu tihedalt kokku kasvanud, üks tervik, mida linna või suurmajandi tegevus ei paku (Liideman, 1935).

Maamuld on Eesti tähtsaim tooraine, mida oma maaideoloogias hästi mõistab K. Liidak. Sellest luuakse ratsionaalse tööga rahvuskapitali rakendamiseks jõukus selle kõige püsivamal ja rahvuslikumal kujul. Jõukus jääb maa külge ja see pole mitte üksikute, vaid laialdasemate eesti rahvahulkade jõukus, mis on kõrgema kultuuri ja riigi tegevuse ainealne alus.

Suurt tähelepanu pöörab K. Liidak looduslike alade ülesharimisele ja kultuurimaaks muutmisele, vanapõllumeeste ja asunike ühtlustamisele, ühistegevuse arendamisele, agronoomilisele nõuandele ja põllumajanduslikele kutsekoolidele ning turukorraldusele.

Erilist tähtsust omistab ta agraarprogrammile ehk -kavale, mille alusel toimub kogu põllumajanduslik tegevus. Eesti Vabariigi viimase agraarprogrammi põhiautoriks oli K. Liidak, kuigi ta ise nimetab seda kollektiivseks tööks (Liidak, 1939). Kahjuks seda programmi realiseerida ei saadud, sest 1940. aastal okupeeris Nõukogude Liit Eesti.

K. Liidak luges Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnas õppeülesande korras (1933...1937) ühiskondlikku agronoomiat ja oli Tartu Ülikooli agrarpoliitika ja ühistegevuse professor (1942...1944).

K. Liidak suri küll Eestis, kuid oma viimased eluaastad pidi elama võõra (Karl Lepiku) nime all. Ta puhkab nüüd Karksi Rahumäe kalmistul, kus tema haul on 1999. a. paigaldatud monument.

Siinkohal tutvustatud eesti maaideoloogid olid kõik Eesti maa ja rahva patrioodid, kes eirasid kommunistlikku korda, mistõttu osa nendest arreteeriti ja hukati (J. Tõnisson,

J. Hünerson, T. Pool) või elasid võõra nime all (K. Liidak). Nad ei olnud kunagi kommunistliku maailmavaate kütkes ja pooldasid talumajandust.

Nõukogude Liidu (1940...1941 ja 1944...1991) ning Saksa (1941...1944) okupatsiooni ajal Eestis oma maaideoloogia ei olnud.

Ka taastatud Eesti Vabariigis (a-st 1991) puuduvad kahjuks oma maaideoloogid ja üldkehtiv programm. Kuid oma praeguse põllumajandustootmise suurendamiseks peame arvestama eeltoodud maaideoloogide mõtteid ning looma tugeva, eestlastele kuuluva talumajanduse, mis põhineb taludel (mitte suurmajanditel), ühistegevusel ja masinajamadel. Meie vabariigis on kõik võimalused selleks olemas.

Kirjandus

- Eisenschmidt A. Väikepõllupidamine Tartu maakonnas. Tartu, 1912a.
 Eisenschmidt A. Kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus. Tartu, 1912b.
 Hünerson J. Väikepõllumeeste ühistegevusest. – Põllutööleht, nr. 4, 5, 6, 7, 1907.
 Jakobson C. R. Teadus ja Seadus põllul I. St. Peeterburg, 1869.
 Jakobson C. R. Kolm isamaa kõnet. Kriitiline väljaanne. Tallinn, 1991.
 Karelson M. Maareform, asundustegevus ja uudismaade harimine Eesti Vabariigis. – Agraarteadus, nr. 4, lk. 405...416, 1990.
 Kruus H. Jaan Tõnisson Eesti kodanluse juhina. Tartu, 1921. – 88 lk.
 Kuum J. Carl Robert Jakobsoni põllumajanduse arendamise programm. Rmt.: Meenutades C. R. Jakobsoni. Tallinn, lk. 5...33, 1987.
 Kuum J. Doktor Aleksander Eisenschmidt. Tartu, 1989 (voldik).
 Kuum J. Doktor *h. c.* Jaan Hünerson. Tartu, 1990.
 Kuum J. Talurahva õpetaja. – Agraarteadus, nr. 2, lk. 185...191, 1996.
 Kuum J. Doktor Friedrich Robert Faehlmann. Tartu, 1999 (voldik).
 Liidak K. Eesti agraarpoliitika ühiskondlik-kultuurilisi saavutusi ja ülesandeid. – Agronoomia, nr. 3, lk. 121...127, 1938.
 Liidak K. Suunad ja kavad. Tallinn, 1939.
 Liidak K. Eesti rahvuslik ideoloogia ja maa selle alusena. – Agraarteadus, nr. 3, lk. 251...258, 1994.
 Liideman K. Kas tunned maad. Tallinn, 1935.
 Litteraria 5. Tallinn, lk. 37...38, 1988.
 Oll Ü. Noor Pool. – Agraarteadus, nr. 4, lk. 384...405, 1990.
 Pool T. Mida peab iga kodanik maauuendusest ja selle elluviimisest teadma. Tallinn, 1921.
 Tõnisson J. Uued sihid meie maaelu korraldamisel. – Põllutööleht, nr. 42, 1908.
 Veitman A. I Eesti Põllutöö kongress 27.–29. VI 1899. Rmt.: Tartu näituse album 1933. Tartu, 1933, lk. 67...73.